

JOANNA GÓRSKA

Śląski eksperyment pedagogiczny — projekt organizacji „Szkoły talentów” z 1972 roku

Ocena polityki prowadzonej przez władze oświatowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej może wzbudzać wiele kontrowersji. Z jednej strony, od początku zwracały one dużą uwagę na rozwój szkolnictwa, o czym świadczyła szybka odbudowa sieci szkolnej w latach powojennych oraz wprowadzanie w życie rozmaitych zmodernizowanych planów nauczania. Z drugiej strony, w działaniach tych dostrzec można było realizację określonych celów politycznych. Wśród tych ostatnich widoczne były zabiegi zmierzające do wyrównywania poziomu szkół i klas. W przekonaniu władz oświatowych działania te blokowała sieć szkolna okresu międzywojennego, faworyzująca uprzywilejowane grupy społeczne¹. Z tej to głównie przyczyny, prowadząc reorganizację i rozbudowę szkolnictwa, władze kierowały się założeniami sformułowanymi w hasłach, często wysuwanych przez różne gremia współpracujące z nimi, wskazującymi nadto, „by służyły one podnoszeniu oświaty mas pracujących na coraz wyższy poziom, by umożliwiały dzieciom robotników i chłopów zdobycie wykształcenia wszystkich stopni”². Należy bowiem pamiętać, że władze oświatowe PRL szczególnie nacisk kładły na rozwój szkolnictwa zawodowego. Na tym tle zaskakująca może wydać się inicjatywa, jaka pojawiła w województwie katowickim na początku lat 70., zakładająca potrzebę powstania elitarnego liceum dla młodzieży wybitnie uzdolnionej, czyli tzw. „Szkoły talentów”³.

¹ W. Pokora: *Rozwój sieci szkolnictwa podstawowego i średniego w Polsce Ludowej*. W: *Oświata i wychowanie w Polsce Ludowej. Wybrane zagadnienia*. Red. W. Okoń. Warszawa 1968, s. 283.

² Ibidem, s. 284.

³ Należy tutaj nadmienić, iż pierwszym, który postulował konieczność utworzenia odrębnych szkół dla uczniów wybitnych był Jean Condorcet — projektodawca Zgromadzenia Prawodawczego Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Jednak naukowe podstawy doboru pedagogicznego udało się

W okresie PRL większość prób eksperymentalnych w zakresie szkolnictwa średniego dotyczyła głównie zagadnień kształcenia politechnicznego. Zakres tego problemu był bardzo pojemny, bo obejmował zarówno rewizję treści programów i metod nauczania matematyki oraz przedmiotów przyrodniczych, jak i zagadnienia związane z wprowadzeniem nowych „politechnicznych” przedmiotów, takich jak: maszynopisarstwo, podstawy rolnictwa, podstawy elektrotechniki oraz praktyki produkcyjne. Nad przebiegiem eksperymentów czuwała Pracownia Kształcenia Politechnicznego Instytutu Pedagogiki, która w zależności od ich charakteru wybierała najlepszą formę koordynacji projektu. Część szkół biorących udział w tych przedsięwzięciach była kierowana bezpośrednio przez pracowników wspomnianej pracowni, część natomiast korzystała jedynie z konsultacji, a niektóre wspierane były przez organizowane kursy wakacyjne i ośrodki metodyczne. Znaczna liczba tego typu eksperymentów polegała na wprowadzeniu nowych treści nauczania, wobec czego miała charakter prób programowo-dydaktycznych. Najczęściej preferowane treści związane były z nowymi technikami i technologiami, a także ze znajomością organizacji produkcji⁴. Tego typu eksperyment przeprowadzono np. w województwie katowickim w roku szkolnym 1960/1961. Objął on 10 liceów ogólnokształcących i polegał m.in. na wprowadzaniu do licealnych klas 11. nowego przedmiotu, tj. propedeutyki filozofii⁵.

Korzystając z badań nad kształceniem politechnicznym, obok eksperymentów programowych wykonano wiele testów sprawdzających, których celem miało być stwierdzenie stopnia zaznajomienia uczniów z pracą produkcyjną. Tę ostatnią uczniowie realizowali różnymi sposobami: albo we własnych zakładach szkolnych (Skarżysko-Kamienna), albo poprzez praktyki w różnych fabrykach. Innym rozwiązaniem była współpraca takiego liceum ogólnokształcącego ze szkołą zawodową (Lublin)⁶.

W omawianym okresie problem eksperymentu w polskiej szkole — jego forma, korzyści z niego płynące, sposoby kształcenia i pracy z uczniem zdolnym — stanowił przedmiot rozważań wielu dydaktyków, psychologów oraz publicystów⁷. Oczy-

stworzyć dopiero przez psychologię różnic i pedagogikę eksperymentalną. Por. E. Gondzik: *Metody i formy pracy z uczniem uzdolnionym*. Katowice 1973, s. 7—13.

⁴ S. Dobrowolski, T. Nowacki: *Szkoły eksperymentalne w Polsce 1900—1964*. Warszawa 1966, s. 196—197.

⁵ Por. P. Hulek: *Eksperyment w zakresie propedeutyki filozofii*. W: *Praca eksperymentalna w szkole*. Red. W. Okoń. Warszawa 1963, s. 127—141.

⁶ S. Dobrowolski, T. Nowacki: *Szkoły eksperymentalne w Polsce...*, s. 198; por. T. Lewacki: *Współpraca liceum ogólnokształcącego ze szkołą zawodową*. W: *Praca eksperymentalna w szkole...*, s. 99—105.

⁷ Należą do nich m.in. prace: W. Okoń: *Główne problemy eksperymentu szkolnego*. W: *Praca eksperymentalna w szkole...*; S. Wojciechowski: *Kształcenie politechniczne w liceum ogólnokształcącym*. W: *Praca eksperymentalna w szkole...*; F. Siwicki: *Z doświadczenia szkół zielonogórskich w dziedzinie kształcenia politechnicznego*. W: *Praca eksperymentalna w szkole...*

wisście w sferze ich zainteresowań znalazły się również szkoły eksperymentalne na świecie⁸.

Naturalnie, szczególną uwagę cieszyły się też eksperymenty przeprowadzane w Związku Radzieckim⁹, gdzie w roku szkolnym 1956/1957 wprowadzono do szkół nowe elementy zwane „Eksperymentem 500 szkół”. Polegały one na wypróbowaniu nowego planu nauczania w szkołach dziesięcioletnich. Opracował go Instytut Metod Nauczania Akademii Nauk Pedagogicznych ZSRR. Zgodnie z jego założeniami, z obowiązującej wtedy siatki nauczania nie ubywała ani jeden przedmiot, wprowadzono natomiast nowe zajęcia, które miały zapewnić uczniom równoległe z wykształceniem ogólnym także wykształcenie politechniczne¹⁰. Jego wyniki nie zadawały władz szkolnych, stąd już rok później przystąpiono do realizacji nowego pomysłu. Był to tzw. „Eksperyment 50 szkół”. Te ostatnie *de facto* wybrano spośród 500 wcześniejszych. Realizując jego założenia, dotychczasowy program nauczania dla klasy X został rozłożony na dwa lata (klasę X i XI), z tym że na jego opanowanie przeznaczono tylko trzy dni w tygodniu, natomiast resztę dni uczniowie spędzać mieli w zakładzie pracy. Z kolei nauka od klasy IX mogła przebiegać w dwóch wariantach. Pierwszy polegał na rozłożeniu nauki na cztery lata (klasy IX—XII), w tym po trzy dni w szkole i tyleż w fabryce, natomiast według tego drugiego uczniowie

E. Gondzik: *Praca z uczniem zdolnym. Z badań nad młodzieżą szkół zawodowych*. Katowice 1973; J. Reykowski: *Jak kształcić młodzież szczególnie uzdolnioną*. „Nowa Szkoła” 1973, nr 1; I. Janiszewska, K. Kuligowska: *Eksperyment UNESCO na terenie Polski*. „Nowa Szkoła” 1957, nr 3; D. Nakoneczna: *Kształcenie wielostronne stymulujące rozwój uzdolnień*. Warszawa 1980; R. Lubuska: *Metody pracy z uczniami uzdolnionymi oraz sposoby budzenia indywidualnych zainteresowań uczniów*. „Chowanna” 1971, z. 2.

⁸ Por.: W. Okoń: *Ruch eksperymentalny w szkolnictwie światowym*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie*. Red. W. Okoń. Warszawa 1964; J. Doroszewski: *Szkoła Freineta*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; S. Dobrowolski: *Plan daltonowski*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; J. Zborowski: *Metoda winnetkowska*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; B. Nawroczyński: *Plan jenajski*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; C. Kulisiewicz: *System mannheimski*. W: W. Zaczyński: *Ecole du mail*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; M. Żakowa: *System „Mi-Temps”*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; J. Konopnicki: *Angielskie eksperymenty szkolne*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; L. Bandura: *Wychowanie w ogniskach wiejskich Lietza*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; E. Harwas: *Szkoła Geheeba w Odenwaldzie*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; A. Kamiński: *Wioska dziecięca w Trogen*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*

⁹ Por. M. Bolechowska: *Kształcenie uczniów uzdolnionych w Związku Radzieckim*. „Chowanna” 1967, z. 2; W. Okoń: *Radzieckie eksperymenty szkolne*. „Chowanna” 1962, z. 3; W. Łuniewski: *Politechniczna szkoła pracy Błońskiego*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; R. Polny: *Radzieckie próby radykalnej przebudowy szkoły*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; I. Altszuler: *Eksperyment „500 szkół” w ZSRR*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; J. Prokopowicz: *Radzieckie szkoły-internaty*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; A. Lewin: *Zakłady wychowawcze Makarenki*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*; J.T. Wiloch: *Eksperyment 50 szkół w ZSRR*. W: *Szkoły eksperymentalne w świecie...*

¹⁰ W. Okoń: *Radzieckie eksperymenty szkolne...*, s. 412—413.

w ciągu trzech lat (klasy IX—XI) mieli po cztery dni przebywać w szkole, natomiast po dwa dni w fabryce¹¹.

Oba wspomniane eksperymenty wprowadzały istotne zmiany do realnie funkcjonujących już szkół, uczestniczących w projekcie. Natomiast w 1962 roku przy Uniwersytecie Moskiewskim rozpoczęto eksperyment o trochę odmiennym charakterze. Mianowicie utworzono nową specjalną szkołę internatową o profilu matematyczno-fizycznym, której celem było wykształcenie kadry naukowej w dziedzinie nauk ścisłych. Miano to osiągnąć za pomocą intensywnego kształcenia młodzieży uzdolnionej w zakresie szkoły średniej, w ramach której obok wykształcenia ogólnego szczególnie nacisk kładziono na matematykę i fizykę. Do szkoły przyjmowano przeważnie zwycięzców olimpiad fizycznych bądź matematycznych na podstawie egzaminu konkursowego w zakresie przedmiotów profilowanych. Uczniowie kończyli szkołę najczęściej pomiędzy 18. a 20. rokiem życia i już wtedy byli przygotowani do samodzielnej pracy naukowej. Dzięki zdobytej wiedzy mogli podjąć pracę zawodową jako fizycy-laboranci, matematycy-laboranci lub operatorzy maszyn matematycznych¹².

Eksperyment o tym samym charakterze chciano przeprowadzić na początku lat 70. w województwie katowickim, gdzie w roku szkolnym 1971/1972 funkcjonowały 94 licea ogólnokształcące. Uczyło się w nich 12 962 uczniów stanowiących tylko 20,81% absolwentów szkół podstawowych. Liceów ogólnokształcących było zdecydowanie za mało, szczególnie w takich miastach, jak: Czeladź, Siemianowice, Kłobuck i Pszczyna, gdzie dostępność do tego typu szkół wahała się od 11,16% do 13,61%. Kuratorium Okręgu Szkolnego Katowickiego, aby zaradzić tej sytuacji, planowało zwiększyć liczbę oddziałów w powyższych deficytowych obwodach szkolnych, ale kosztem ich zmniejszenia w miejscowościach z najwyższą dostępnością — wynoszącą powyżej 27%, tj. w Katowicach, Częstochowie i Sosnowcu¹³.

W województwie katowickim mimo tak trudnej sytuacji, w jakiej znalazło się średnie szkolnictwo ogólnokształcące, podjęto próbę utworzenia szkoły dla młodzieży utalentowanej. W tej sprawie Jerzy Ziętek, ówczesny przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej (WRN), wystosował do podsekretarza stanu w Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (MOiSW) dr. hab. Edwarda Zachajkiewicza pismo, w którym podkreślał potrzebę utworzenia szkoły talentów. Zwracając się w tej sprawie do ministerstwa, powoływał się on na dotychczasowe doświadczenia, które zdobyto w ciągu trzech lat funkcjonowania oddziałów dla młodzieży o uzdolnieniach matematycznych w Liceum Ogólno-

¹¹ Ibidem, s. 415.

¹² M. Bolechowska: *Kształcenie uczniów uzdolnionych...*, s. 46—51.

¹³ Archiwum Państwowe w Katowicach [dalej: APKat.], Akta Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach. Kuratorium Okręgu Szkolnego [dalej: WRN KOS] z lat [1949]1950—1973[1974], sygn. 158, k. 1, 2, 6.

kształcącym im. W. Piecka w Katowicach¹⁴. Podkreślał jednocześnie, że realizacja przedsięwzięcia mogłaby stworzyć bazę dla kształcenia zdolnej młodzieży z całej Polski. W projekcie tym założono, że głównym celem kształcenia będzie: „dostarczenie wyższym uczelniom absolwentów przygotowanych do samodzielnej i twórczej pracy w okresie studiów oraz predestynowanych do podjęcia pracy naukowej”¹⁵. Jerzy Ziętek powstanie takiej szkoły argumentował również tym, że potrzebę utworzenia takiej właśnie placówki wielokrotnie zgłaszali mieszkańcy Katowic, a zwłaszcza nauczyciele z całego województwa, w toku kampanii przed VI Zjazdem PZPR¹⁶.

Popierając w pełni te inicjatywy, przewodniczący WRN we wspomnianym piśmie nie omieszczał wspomnieć o kwestiach finansowych związanych z organizacją szkoły. Z uwagi na to, że należało ją umieścić w specjalnie wybudowanych obiektach, koszty tej inwestycji oszacowano na 70 mln zł, z czego 50% nakładów miało pokryć Prezydium WRN w Katowicach. Podejmując takie zobowiązania, proponował on ministerstwu uzgodnienie możliwości partycypacji w budowie tej inwestycji. Jerzy Ziętek informował jednocześnie wszystkich zainteresowanych, iż zaraz po otrzymaniu pozytywnej odpowiedzi z Warszawy wyda dyspozycje w sprawie zarezerwowania na lata 1974—1976 odpowiedniej mocy przerobowej potrzebnej do zrealizowania projektu „Szkoły talentów”¹⁷.

We wspomnianym wyżej projekcie zawarto 7 punktów, w których szczegółowo określono ramy i zasady funkcjonowania szkoły¹⁸. Pierwotną lokalizację placówki wyznaczono w Sosnowcu, w budynku dawnej filii Uniwersytetu Śląskiego. Jednak po przeprowadzeniu 11 grudnia 1972 roku przez specjalnych wizytatorów wizji lokalnej terenów wskazanych przez Wydział Urbanistyki i Architektury PWRN w Katowicach, spośród 5 rozważanych terenów za najbardziej odpowiednią uznano działkę o powierzchni 6 ha w Katowicach-Ochojcu w rejonie przystanku kolejowego PKP¹⁹.

Nauka w takiej szkole miała trwać, tak jak w każdym liceum ogólnokształcącym, cztery lata. Zamierzano zorganizować w niej 16 oddziałów dla 320—480 uczniów, którzy mieliby do wyboru jeden z czterech profili: matematyczno-fizyczny, humanistyczny, przyrodniczy i tzw. ogólny.

¹⁴ Ten sprofilowany oddział prowadzony był w tym liceum przez pracowników Instytutu Matematyki i Fizyki Uniwersytetu Śląskiego.

¹⁵ APKat., PRWN KOS, sygn. 162, k. 1.

¹⁶ VI Zjazd PZPR trwał od 6 do 11 grudnia 1971 roku. Odbyszał się on pod hasłem „Aby Polska rosła w siłę, a ludzie żyli dostatniej”. Zapowiadano na nim szybki wzrost gospodarczy oraz omawiano sytuację po tzw. Grudniu.

¹⁷ APKat., PWRN KOS, sygn. 162, k. 14, 15.

¹⁸ Dokładne tytuły poszczególnych punktów projektu „Szkoły talentów” to: 1) Założenia, 2) Koncepcja organizacyjno-programowa, 3) Zasady rekrutacji młodzieży, 4) Kadra nauczycielska, 5) Baza, 6) Nadzór pedagogiczny, 7) Przygotowania organizacyjne.

¹⁹ APKat., PWRN KOS, sygn. 162, k. 27.

Profil matematyczno-fizyczny miał funkcjonować na bazie siatki godzin ustalonej przez MOiSW według zarządzenia z dnia 23 maja 1970 roku. Jednakże w klasie I i II dodano po dwie, a w III i IV po trzy godziny na zajęcia indywidualne w grupie matematycznej lub fizycznej, po części kosztem zajęć technicznych. Planowano też, by uczniowie uczestniczyli w pracy różnorodnych kół zainteresowań.

Profil humanistyczny również miał funkcjonować w oparciu o siatkę godzin ustaloną przez ministerstwo w dniu 20 maja 1971 roku. Miała ona jednak zostać urozmaicona obowiązkowymi zajęciami w grupach do wyboru, np. z języka polskiego, historii lub filologii klasycznej, w wymiarze dwóch godzin tygodniowo w klasie I i II oraz trzech godzin tygodniowo w klasie III i IV. Podobnie jak w profilu matematycznym, i tu zamierzano zorganizować w ramach zajęć pozalekcyjnych różne koła zainteresowań.

O ile profil matematyczny i humanistyczny można było spotkać już w wielu śląskich liceach, o tyle profil przyrodniczy był zupełną nowością. Jego utworzenie motywowano potrzebą ochrony środowiska naturalnego na Górnym Śląsku. Dlatego proponowano rozszerzyć o 6 godzin tygodniowo siatkę godzin i program nauczania biologii, chemii i geografii oraz wprowadzić zajęcia indywidualne do wyboru z wymienionych przedmiotów w liczbie 2 godzin tygodniowo. Duży nacisk planowano położyć na problematykę miejscowego regionu i tak jak w profilu matematyczno-fizycznym i humanistycznym planowano tworzyć koła naukowe.

Czwarty „profil” przeznaczono dla tej grupy młodzieży utalentowanej, która nie miała jeszcze skonkretyzowanych zainteresowań. Dodatkowo klasy takiego właśnie profilu ogólnego miały być pomocne w sytuacjach losowych, np. kiedy uczeń dłużej chorował, zaległości mógł nadrabiać właśnie w tym oddziale.

Dane szczegółowe dotyczące godzin przeznaczonych na realizację treści nauczania poszczególnych przedmiotów w tzw. zwykłych liceach, prowadzących naukę według zasad profilowania ustalonych przez ministerstwo, oraz w opisywanej szkole talentów zestawiono w tabelach 1, 2 i 3.

Z analizy planów nauczania wynika, że w tzw. zwykłych liceach ogólnokształcących obowiązywał 135-godzinny wymiar godzin. W szkołach z profilami: matematyczno-fizycznym i humanistycznym był on wyższy o 1–3 godziny, a w proponowanej szkole talentów wynosił według profili — 142, 148 lub 143 godziny (wyższy o 7–13 godzin).

Ze szczegółowego rozplanowania czasu na naukę poszczególnych przedmiotów wynika, że na realizację treści nauczania z języka polskiego przeznaczono w liceach zwykłych, a także w liceach o profilu matematyczno-fizycznym i przyrodniczym taką samą liczbę godzin (17). Tymczasem w szkołach o profilu humanistycznym i w szkole talentów wymiar ten wynosił 21 godzin. Z kolei na nauczanie matematyki przeznaczono 16 godzin, a w liceach o profi-

Tabela 1

Plan nauczania liceum ogólnokształcącego dla profilu matematyczno-fizycznego

Przedmioty nauczania	Klasa															Razem		
	I			II			III			IV								
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Język polski	4	4	4	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	17	17	17
	3	2	2	3	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	11	8	8
Język rosyjski	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	14	14	14
Język angielski (franc., niem.)	3	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	10	8	8
Historia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	2
Propedeutyka nauki o społeczeństwie	—	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	6	6
Biologia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
Higiena	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geografia	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	6	6
Matematyka	5	6	6	4	5	5	4	6	6	6	3	6	6	6	6	16	23	23
Fizyka	3	4	4	2	4	4	3	4	4	4	3	4	4	4	4	11	16	16
Astronomia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2
Chemia	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	6	6
Wychowanie techniczne	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	8	8	4
Rysunek — wychowanie plastyczne	2	2	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	2
Wychowanie fizyczne	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	8	8	8
Przysposobienie obronne	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	—	5	5	5
Zajęcia z wychowania obywatelskiego	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	4	4
Zajęcia indywidualne w grupach	—	—	2	—	—	2	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	10
Zajęcia fakultatywne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	4	—	—
Ogółem	34	34	36	34	35	37	34	34	34	35	33	33	34	135	136	142	142	142

Objaśnienia: A — siatka godzin dla klas licealnych (zwykłych), B — siatka godzin dla profilu ustalona przez MOiSW, C — proponowana siatka godzin dla profilu matematyczno-fizycznego w szkole talentów. Przewidywano dodatkowo koła naukowe nieuwzględnione w siatce godzin.

Źródło: APKat., Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kuratorium Okręgu Szkolnego, sygn. 162, k. 23.

Tabela 2

Plan nauczania liceum ogólnokształcącego dla profilu humanistycznego

Przedmioty nauczania	Klasa												Razem		
	I			II			III			IV					
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Język polski	4	5	5	5	6	6	4	5	5	4	5	5	17	21	21
Język rosyjski	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	11	11	11
Język angielski (franc., niem.)	4	4	4	4	4	4	3	4	4	3	4	4	14	16	16
Język łaciński	—	2	2	—	2	2	—	3	3	—	3	3	—	10	10
Historia	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	3	3	10	12	12
Propedeutyka nauki o społeczeństwie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	3	3
Biologia	—	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	6	6
Higiena	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1
Geografia	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	6	6	6
Matematyka	5	5	5	4	4	4	4	4	4	3	3	3	16	16	16
Fizyka	3	2	2	2	2	2	3	2	2	3	2	2	11	8	8
Astronomia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1
Chemia	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	6	6	6
Wychowanie techniczne	2	—	—	2	—	—	2	—	—	2	—	—	8	—	—
Rysunek — wychowania plastyczne (muzyczne)	2	2	2	1	1	1	1	1	1	—	—	—	4	4	4
Wychowanie fizyczne	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	8	8	8
Przysposobienie obronne	1	1	1	2	2	2	2	2	2	—	—	—	5	5	5
Zajęcia z wychowania obywatelskiego	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	4	4
Zajęcia fakultatywne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	—	—
Zajęcia indywidualne w grupach	—	—	2	—	—	2	—	—	3	—	—	3	—	—	10
Ogółem	34	34	36	34	36	38	34	36	39	33	32	35	135	138	148

Objaśnienia: A — siatka godzin obowiązująca w liceach ogólnokształcących, B — siatka godzin obowiązująca dla profilu humanistycznego, C — projekt siatki godzin dla profilu humanistycznego w szkole dla młodzieży szczególnie uzdolnionej.

Źródło: APKat., Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kuratorium Okręgu Szkolnego, sygn. 162, k. 24.

Tabela 3

Plan nauczania liceum ogólnokształcącego dla profilu przyrodniczego

Przedmioty nauczania	Klasa												Razem	
	I			II			III			IV				
	A	B		A	B		A	B		A	B		A	B
Język polski	4	4		5	5		4	4		4	4		17	17
Język rosyjski	3	3		3	3		3	3		2	2		11	11
Język angielski (franc., niem.)	4	4		4	4		3	3		3	3		14	14
Historia	3	3		2	2		3	3		2	2		10	10
Propedeutyka nauki o społeczeństwie	—	—		—	—		—	—		3	3		3	3
Biologia	—	2		2	2		2	2		2	2		6	8
Higiena	—	—		—	—		—	—		1	1		1	1
Geografia	2	2		2	2		2	2		—	—		6	8
Matematyka	5	5		4	4		3	3		3	3		16	16
Fizyka	3	3		2	2		3	3		3	3		11	11
Astronomia	—	—		—	—		—	—		1	1		1	1
Chemia	2	2		2	2		2	2		—	—		6	8
Wychowanie techniczne	2	2		2	2		2	—		2	—		8	4
Rysunek — wychowanie plastyczne	2	2		1	1		1	1		—	—		4	4
Wychowanie fizyczne	2	2		2	2		2	2		2	2		8	8
Przysposobienie obronne	1	1		2	2		2	2		—	—		5	5
Zajęcia z wychowania obywatelskiego	1	1		1	1		1	1		1	1		4	4
Zajęcia fakultatywne	—	—		—	—		—	—		4	—		4	—
Zajęcia indywidualne w grupach	—	2		—	2		—	3		—	3		—	10
Ogółem	34	38		34	36		34	35		33	34		135	143

Objaśnienia: A — siatka godzin obowiązująca w liceach ogólnokształcących, B — projekt siatki godzin dla profilu przyrodniczego w szkole dla młodzieży szczególnie uzdolnionej.

Źródło: APKat. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kuratorium Okręgu Szkolnego, sygn. 162, k. 25.

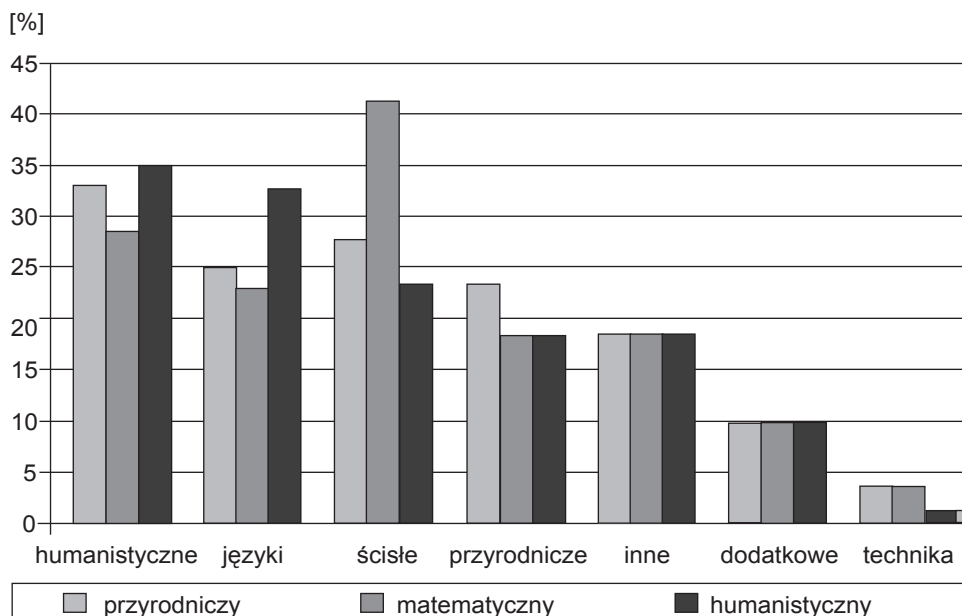
lu matematyczno-fizycznym i szkole talentów — 23 godziny. Mniej zróżnicowany był także limit godzin przeznaczonych na naukę języka angielskiego lub niemieckiego oraz fizyki.

Na profilu humanistycznym wyraźnie zwiększono liczbę godzin dla języka polskiego o 4 godziny, historii i języków obcych o 2 godziny i dodano dodatkowe przedmioty, tj. język łaciński i zajęcia indywidualne w grupach, na które przeznaczono po 10 godzin. Daje to w sumie o 28 godzin więcej dla tych przedmiotów w porównaniu z programem obowiązującym w zwykłym liceum ogólnokształcącym. Różnicę tę starano się zniwelować poprzez obcięcie godzin fizyki (o 3) i rezygnując zupełnie — na co warto zwrócić uwagę — z 8 godzin wychowania technicznego oraz 4 godzin zajęć fakultatywnych. Różnica w liczbie godzin ustalonych dla profilu humanistycznego przez MOiSW i przewidywanych dla szkoły talentów była duża, bo wynosiła 10 jednostek lekcyjnych. W zwykłym liceum profilowanym nie przewidywano indywidualnych zajęć w grupach.

Z kolei dla profilu matematyczno-fizycznego znaleziono dodatkowe 7 godzin na matematykę, 5 na fizykę, 1 na astronomię i 10 na zajęcia indywidualne w grupach. Zrezygnowano natomiast z 3 godzin języka rosyjskiego, 2 — historii, 4 — wychowania technicznego i 2 godzin wychowania plastycznego. W zakresie realizacji zalecanych w szkole talentów 8 godzin zajęć technicznych postapiono wbrew ustaleniom MOiSW i zmniejszono ich liczbę o 4 godziny.

Siatka godzin dla profilu przyrodniczego była nowatorska, bo nie korzystano z żadnych wytycznych MOiSW. Zastrzeżenia mógł natomiast budzić fakt, że w niewielkim stopniu rozszerzono liczbę godzin przedmiotów wiodących (biologii, geografii, chemii), tak jak to zrobiono na profilu matematycznym czy humanistycznym. Te dysproporcje uchwycono na wykresie (zob. wykres 1), który pokazuje udział poszczególnych bloków przedmiotowych na konkretnych profilach.

Na profilu humanistycznym przedmioty wiodące, czyli język polski, języki obce, historia, wychowanie plastyczne i muzyczne, stanowiły 53% ogółu godzin. Z kolei na profilu matematycznym te same przedmioty to jedynie 35% całości, a przedmioty kierunkowe: matematyka, fizyka i astronomia — 29% całości, podczas gdy na profilu humanistycznym stanowiły one jedynie 16% całości, a przyrodniczym — 20%. Widać, że pomysłodawcy projektu nie doszacowali przedmiotów wiodących (biologii, chemii, geografii) na profilu przyrodniczym, ponieważ stanowiły one jedynie 17% ogółu wymiaru godzinowego, a na profilach matematycznym i humanistycznym odpowiednio: 13% i 12%. Nasuwa się więc pytanie: dlaczego na profilu matematycznym w celu zwiększenia liczby godzin przedmiotów ścisłych zmniejszono taką liczbę godzin z przedmiotów humanistycznych, a analogicznej operacji nie przeprowadzono na profilu przyrodniczym? Być może wiązało się to z innowacyjnością tego profilu i z czasem wspomniane zmiany zostałyby wprowadzone.

Wykres 1. Bloki przedmiotowe dla poszczególnych profili w projekcie „Szkoły talentów”.

Źródło: Wykres sporządzony przez autorkę na podstawie: APKat., Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kuratorium Okręgu Szkolnego, sygn. 162, k. 23—25.

W projekcie „Szkoły talentów” zakładano, iż w każdej klasie będzie uczyć się od 20—30 uczniów, a nie 40 — jak wynikało z obowiązującego limitu. W przypadku przedmiotów, dla których wyznaczono ćwiczenia laboratoryjne bądź konwersację, przewidywano podział na grupy 10—15-osobowe, zamiast tradycyjnych grup 20-osobowych²⁰. Zdawano sobie zatem sprawę z potrzeby zmniejszenia liczebności grup w celu podniesienia m.in. efektywności nauczania.

Szkoła miała być dostępna dla młodzieży z całego województwa katowickiego²¹. W związku z tym planowano zabezpieczyć uczniom miejsca w internacie, który miał im gwarantować również warunki do regeneracji sił po trudach nauki. Plany zakładały budowę internatu na 500 miejsc. Aby jednak absolwent szkoły podstawowej mógł do szkoły talentów uczęszczać, musiał spełnić kilka warunków, m.in. brać udział w olimpiadach z przedmiotu kierunkowego oraz uzyskać bardzo dobre oceny w dwóch ostatnich latach nauki w szkole podstawowej. Dodatkowo kandydatów czekał dwustopniowy egzamin konkursowy, który z przyczyn organizacyjnych przeprowadzany miał być w terminie wcześ-

²⁰ Grupy takie miały obowiązywać przy nauce języków obcych, biologii, chemii, fizyki i wychowania technicznego, natomiast na zajęciach przysposobienia obronnego i wychowania fizycznego dokonywano podziału na osobne grupy dziewczynek i chłopców.

²¹ APKat., PWRN KOS, sygn. 162, k. 4, 6.

niejszym niż egzaminy wstępne do szkół średnich²². W sytuacji gdy uczeń otrzymałby oceny pozytywne na egzaminie pierwszego stopnia, sprawdzającym wiedzę merytoryczną, ale nie został zakwalifikowany do szkoły talentów, automatycznie byłby przyjęty do każdej szkoły stopnia średniego. Drugi stopień egzaminu skupiłby się na sferze psychologicznej i zdrowotnej. Potrzebne testy dostarczać miała Wojewódzka Poradnia Wychowawczo-Zawodowa oraz Instytut Pedagogiki w Katowicach²³. Przyjmując takie założenia egzaminowania i zarazem selekcji, do szkoły trafić miała młodzież ściśle wyselekcjonowana pod względem naukowym. Dzięki procesowi nauczania realizowanemu według ustalonych planów, osoby kończące takie liceum miały być w pełni przygotowane do podjęcia studiów według indywidualnej organizacji ustalonej przez rektora, co wiązałoby się równocześnie ze znacznym skróceniem toku studiów. Liczono, że duży odsetek absolwentów tej szkoły podjąłby w przyszłości pracę naukową.

Szkołę chciano bezpośrednio podporządkować Kuratorium Okręgu Szkolnego²⁴. Natomiast nadzór naukowy nad poszczególnymi profilami miano zamierzać powierzyć pracownikom naukowym odpowiednich jednostek Uniwersytetu Śląskiego, którzy doradzaliby nauczycielom oraz w miarę możliwości prowadzili lekcje i koła zainteresowań. Kadra szkoły talentów miała wywodzić się z entuzjastów eksperymentu, oczywiście odpowiednio zweryfikowanych pod kątem zdolności dydaktycznych i ideologicznych. Do współpracy chciano także pozyskać różnorodne towarzystwa naukowe. Sugerowano również potrzebę zwiększenia etatów dla biblioteki i czytelnicy szkolnej oraz utworzenie nowych etatów²⁵ dla laborantów czy asystentów technicznych²⁶.

Rozpoczęcie budowy szkoły ustalono na 1 czerwca 1974 roku. Przewidywano, iż finalizacja projektu potrwa dwa lata i zakończy się 31 lipca 1976 roku. Problemy z organizacją tak specyficznej placówki szkolnej stopnia średniego ogólnokształcącego pojawiły się już na etapie projektu, gdy doszło do reorganizacji ministerstwa²⁷. Wtedy to pojawiły się trudności w całkowitym sfinansowaniu inwestycji przez resort. Władza w Warszawie zdystansowała się do przeznaczenia środków na tego rodzaju przedsięwzięcie. Jej obawę budził wyselekcjonowany skład uczniów tej szkoły. Dlatego pomysłodawcy projektu zaproponowali opracowanie specjalnie poszerzonego programu pracy ideowo-wychowawczej szkoły. Powoływano się przy tym na przykład podobnych szkół

²² Taki rozkład egzaminów wynikał z tego, by terminy egzaminów nie zachodziły na siebie.

²³ APKat., PWRN KOS, sygn. 162, k. 5.

²⁴ Ta sprawa nie była do końca uzgodniona, bo standardowo bezpośrednią zwierzchność nad liceami ogólnokształcącymi miał inspektorat oświaty.

²⁵ Były to etaty, których nie przewidywały projekty organizacji tradycyjnych liceów ogólnokształcących.

²⁶ APKat., PWRN KOS, sygn. 162, k. 6, 7.

²⁷ W dotychczas istniejącym ministerstwie nastąpił rozdział na Ministerstwo Oświaty oraz na Ministerstwo Nauki, Techniki i Szkolnictwa Wyższego.

funkcjonujących w ZSRR. Po licznych konsultacjach kuratorium i ministerstwo ostatecznie ustaliły termin i skład zespołu, który miał udać się do Związku Radzieckiego, celem zapoznania się z założeniami, organizacją i metodami pracy szkół dla młodzieży wybitnie uzdolnionej. Fakt ten władze województwa katowickiego odebrały jako sygnał, iż ministerstwo jest skłonne podtrzymać pierwotne stanowisko. Wspomniana wizyta miała miejsce w dniach 13—20 listopada 1972 roku, a wnioski przedstawione przez ten zespół miano dodatkowo uwzględnić przy opracowywaniu szczegółowych założeń organizacyjno-programowych szkoły. Projekt uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach w tej sprawie był gotowy już w październiku 1972 roku. Jednak mimo starań i wyłożonej pracy projekt „Szkoly talentów” nigdy nie został zrealizowany²⁸.

²⁸ APKat., PWRN KOS, sygn. 162, k. 26—28.

Joanna Górską

A Silesian pedagogical experiment — an organization project of “the school of talents”

Summary

The Ministry of Higher Education received the project “the school of talents” at the beginning of the 1970s. Its aim was to create a special educational institution at the elementary level for extremely talented students. The frames and principles of school functioning were included in seven points, where among other things, the proposal of localization and estimated cost related to it, the anticipated number of students and classes. A special attention was paid to four profiles to be found at school, i.e. a liberal, a mathematical-physical, a natural and a general one. The academics of the University of Silesia were to supervise the profiles. Due to the fact that the “School of talents” was to be created for students with special talents, the rules of enrolment and conditions the candidates had to fulfill were described.

The very project is worth considering because in the light of the policy of education conducted by the authorities at that time was very innovative. It inscribed into the trend of experiments carried out in other countries, especially in the USSR. What the authorities were afraid of was a selected group of students of the school to be and that is why the project designers began to face multiple difficulties and, additionally, the situation got complicated thanks to the reorganization of the ministry.

Joanna Górka

Das schlesische pädagogische Experiment — der Entwurf von der Organisation „Talentenschule“ vom Jahr 1972

Zusammenfassung

Zu Beginn der 70er Jahre geriet ins Ministerium für Bildungs- und Hochschulwesen ein Entwurf von der „Talentenschule“ in Katowice (Kattowitz). Der Entwurf betraf das Vorhaben, eine bestimmte weiterführende Bildungseinrichtung für hochbegabte Schüler zu gründen. In sieben Punkten bestimmte man den genauen Rahmen und die Grundsätze der zukünftigen Schule, deren Lokalisierung, Schätzkosten und vorgesehene Anzahl von Schülern und Klassen. Es wurden dabei vier Unterrichtsprofile: humanistisches, mathematisch-physisches, naturwissenschaftliches und allgemeines geplant, die von den Wissenschaftlern der Schlesischen Universität beaufsichtigt werden sollten. Im Entwurf wurden auch die Aufnahmebedingungen zur Talentenschule und die den Kandidaten gestellten Anforderungen berücksichtigt.

Der genannte Entwurf ist beachtenswert, weil er angesichts der von der damaligen Macht geführten Bildungswesenspolitik eine bahnbrechende Idee war. Er gehörte zu der ganzen Reihe der damals besonders in der Sowjetunion durchgeführten Experimente. Die Antragsteller stießen aber auf Schwierigkeiten; die Schülerbesetzung der zukünftigen Talentenschule rief zwar einen Zweifel der Behörde wach und die herbeigeführte Umgestaltung des Ministeriums für Bildungs- und Hochschulwesen hat die ganze Situation noch zusätzlich kompliziert.